

KORTA FAKTA OM

Brottsutvecklingen

I SVERIGE FRAM TILL ÅR 2015

brå

INNEHÅLL

- 3 Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015
- 4 En introduktion till brottsutvecklingen i Sverige
- 6 Den svenska brottsutvecklingen
- 8 Dödligt våld
- 10 Misshandel
- 12 Rån
- 14 Sexualbrott
- 16 Hot och trakasserier
- 18 Bedrägeri
- 20 Stöldbrottslighet
- 22 Narkotikabrott
- 24 Rattfylleri

Fördjupning

- 26 Skjutvapenrelaterad brottslighet
- 27 Ungdomsbrottsligheten i Sverige
- 28 Brottslighet och otrygghet i stad och på landsbygd
- 29 Ekonomisk brottslighet

BROTTSUTVECKLINGEN I SVERIGE FRAM TILL ÅR 2015

Med syfte att ge en aktuell bild av centrala brottstypers utveckling och struktur har Brå sedan 1976 publicerat rapportserien *Brottsutvecklingen i Sverige*. Den senaste rapporten innehåller beskrivning och analys av ett antal brottstyper fram till år 2015.

Brottsutvecklingen vänder sig till allmänt intresserade, forskare, politiker och rättsväsendets myndigheter. Läs den!

Häftet du håller i din hand innehåller ett urval av all den information om brott och brottslighet som du kan läsa i rapporten.

Den kompletta versionen kan du beställa eller ladda ner från Brås webbplats www.bra.se/brottsutvecklingen.

EN INTRODUKTION TILL BROTTSUTVECKLINGEN I SVERIGE

En central uppgift för Brå är att sprida kunskap om brottsligheten, och en del av det är publikationen Brottsutvecklingen. Där samlas Brås bedömning av hur brottsligheten utvecklas och förändras över tid. Rapporten samlar kunskap från rapporter och statistik publicerade i första hand av Brå, men även av andra aktörer inom det kriminalpolitiska området.

De brottstyper eller brottsområden som ingår är i första hand valda utifrån brott som är allvarliga och/eller som många utsätts för. Fokus i denna rapport är 2000-talet och frågor kring förändring i brottslighetens omfattning och struktur, vilka gärningspersonerna är, vilka offren är, rättsväsendets hantering samt vilka brottsförebyggande och kriminalpolitiska åtgärder som satts in.

Mörkertal och dold brottslighet

En stor mängd av de brott som begås kommer aldrig till rättsväsendets kännedom, och för många brottstyper är faktisk brottslighet betydligt mer omfattande än den som syns i officiell kriminalstatistik. Till grund för rapporten ligger därför dels offer- och självdeklarationsstudier som *Nationella trygghetsundersökningen* (NTU) och *Skolundersökningen om brott* (SUB), dels kriminalstatistik (KRIMSTAT).

Rapporten tar upp bakgrund och förändringar i rättsväsendet under 2000-talet, brottsutveckling generellt och inom olika brottskategorier. I en fördjupningsdel diskuteras olika dimensioner av brottslighet. Mörkertal är inte konstanta och kan påverkas av allt från förändrade samhällsattityder till brott och ändrade försäkringsregler till rättsväsendets eller andra myndigheters prioriteringar. Exempelvis kan en strängare syn på

sexualbrott, eller större medial uppmärksamhet kring dessa brott, leda till att fler händelser uppmärksammas och polisanmäls, utan att det faktiska antalet brott har ökat.

NTU, SUB och kriminalstatistiken

NTU:s underlag utgörs av knappt 12 000 personer som genom telefonintervjuer och via enkäter svarat på frågor om utsatthet för brott, otrygghet och oro för brott, förtroende för rättsväsendet och erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. SUB är en undersökning genomförd bland elever i årskurs nio på ett urval av skolor i Sverige. Den består av en pappersenkät som eleverna anonymt fyller i under skoltid. Medverkande i 2015 års undersökning var nära 5 000 elever. Det övergripande syftet är att undersöka elevernas utsatthet för brott samt delaktighet i brott och andra riskbeteenden.

Rättsstatistiken delas in i anmälda brott, handlagda och personupplärade brott, personer misstänkta för brott, personer lagförda för brott och påföljder, kriminalvårdsstatistik samt återfall i brott. Den officiella statistik som Brå ansvarar för har samlingsnamnet kriminalstatistik. Inom rättsstatistiken redovisas även statistik över domstolarnas verksamhet, som Domstolsverket ansvarar för att ta fram.

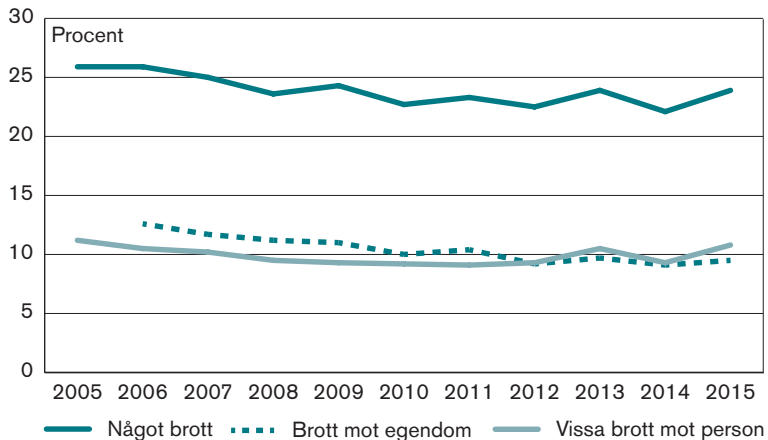
DEN SVENSKA BROTTsutVECKLINGEN

Under en tioårsperiod (2005–2015) har andelen personer som uppger att de utsatts för något brott minskat från 26 till 24 procent. Främst har andelen som utsatts för egendomsbrott (en sammanslagning av cykelstöld, bostadsinbrott, bilstöld och stöld ur fordon) minskat – från 13 till 10 procent 2006–2015. Andelen som utsatts för brott mot person (en sammanslagning av misshandel, sexualbrott, personrån, hot och trakasserier) minskade från 11 procent 2005 till 9 procent åren 2009–2012. De tre senaste åren har andelen utsatta varierat mellan 9 och 11 procent.

Skillnaden mellan kvinnor och män har ökat

Brottsutvecklingen under 2000-talet ser olika ut för kvinnor respektive män; sedan 2012 är det en större andel kvinnor än män som uppger att de utsatts för brott mot person. Andelen män som utsatts har minskat sedan 2005, medan andelen kvinnor ökat. Brott mot person har också minskat i grupper som har en generellt högre utsatthet (unga, arbetslösa och ensamstående), men ökat bland personer födda i Sverige där bägge föräldrarna är födda utomlands.

Utsatthet för brott i befolkningen. Källa: NTU.

Fler brottsanmälningar under 2000-talet

Brottsanmälningarna har ökat under 2000-talet, från cirka 1,2 miljoner till cirka 1,5 miljoner. Ökningen skedde framför allt till och med 2008 och gäller inte egendomsbrott som nästan halverades under perioden. Bland brott mot person har anmälningar om hot och trakasserier ökat i betydande utsträckning.

DÖDLIGT VÅLD

Under 2000-talet har det i Sverige årligen skett i genomsnitt 91 fall av dödligt våld i form av mord, dråp och misshandel med dödlig utgång. De senaste 20 åren har det dödliga våldet minskat, vilket också återses i många andra europeiska länder.

Minskningen är störst i fall där offren är under 15 år. Andelen dödligt skjutvapenvåld har utvecklats i motsatt riktning och ökat de senaste åren. Det dödliga våldet sker ofta i socialt marginaliserade miljöer, och relativt ofta är det personer med missbruks- och/eller psykiska problem som är såväl gärningspersoner som offer. Sedan millennieskiftet har andelen alkoholpåverkade gärningspersoner minskat medan narkotikapåverkade ökat något. Det är framför allt män som drabbas av dödligt våld och som utför detsamma, 90 procent av gärningspersonerna är män. Vid dödligt våld i nära relationer är det i majoritet en kvinna som faller offer, och en man som är gärningsperson. Omkring hälften av de totalt i genomsnitt 25 kvinnor per år som är offer för dödligt våld är utsatta i nära relation.

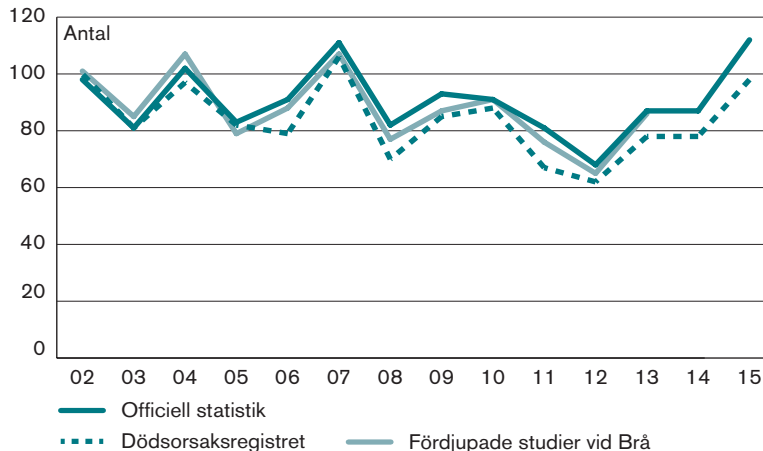
Kniv vanligaste vapnet men skjutvapen har ökat

I två tredjedelar av fallen känner de inblandade varandra. Antalet fall inom familj har minskat något under perioden, medan antalet fall som sker inom ramen för konflikter i brottslig verksamhet eller andra fejder har ökat. Dödligt våld begås i huvudsak med någon form av vapen, oftast kniv. Andelen dödligt våld med skjutvapen inom kriminellt relaterade konflikter har ökat under senare år.

Sedan år 2000 har i genomsnitt 80 procent av brott med dödligt våld klarats upp: en siffra som är högre än för många andra typer av brott. Dock har denna siffra minskat över tid, speciellt i storstadslänen.

Ungefär 80 procent av gärningspersonerna döms till fängelse, en kraftigt ökande siffra. Dömda till rättspsykiatrisk vård har blivit färre.

Antal fall av dödligt våld i Sverige enligt officiell kriminalstatistik åren 2002–2015, Brås uppgifter om dödligt våld åren 2002–2013 samt Socialstyrelsens dödsorsaksstatistik åren 2002–2015. Källa: Brå och Socialstyrelsen.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Då dödligt våld är en liten brottstyp är det svårt att hitta förebyggande strategier. Brotten sker ofta i bostadsmiljö, mellan personer som känner varandra och i stor utsträckning utan vittnen, vilket gör möjligheterna till insyn och ingripande små. Samtidigt är dödligt våld ett av de allvarigaste brott vi känner. Social brottsprevention, förstärkt arbete mot våld i nära relationer och att begränsa tillgången till illegala skjutvapen är några exempel på förebyggande åtgärder.

MISSHANDEL

Enligt de större offerundersökningarna uppger omkring 2–3 procent av befolkningen att de utsatts för någon form av misshandel. Den totala utsattheten har minskat något åren 2009–2015 jämfört med millenniets början. I genomsnitt har 2 400 personer per år skrivits in på sjukhusens slutenvårdsavdelningar för skador av misshandel eller ännu grövre våldsbrott. År 2014 var siffran 1 902 personer – den lägsta siffran under 2000-talet.

Även om offerundersökningar och sjukhusdata pekar på en minskad utsatthet för misshandel har antalet anmälda fall ökat kraftigt, med totalt cirka 45 procent mellan åren 2000 och 2015. Viktiga förklaringar till det är enligt forskning nya arbetssätt och rutiner inom polisen, samt en allmänt ökad uppmärksamhet på, och minskad tolerans mot, våldsbrott.

Män och kvinnor utsätts i olika sammanhang

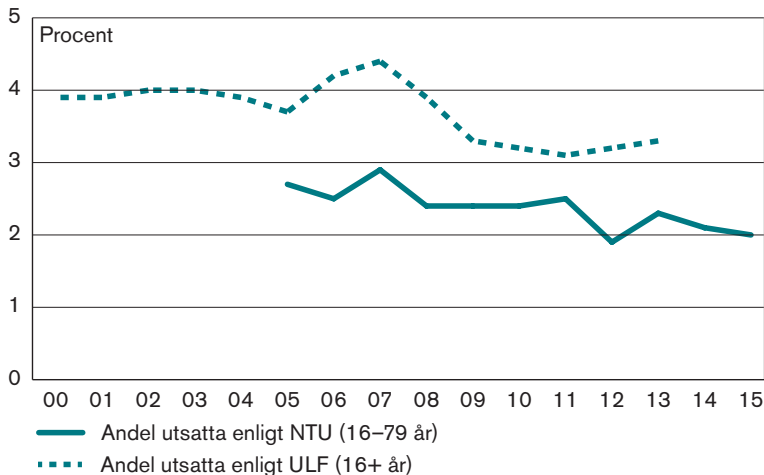
Den vanligaste typen av misshandel är alkoholrelaterad, sker på allmän plats och ofta mellan två tidigare obekanta personer. Såväl offer som gärningspersoner är vanligen unga män. Det är främst denna form av misshandel som har minskat under 2000-talet. Andelen utsatta kvinnor är oförändrad under perioden. Medan män oftare utsätts av någon obekant, utsätts kvinnor främst för misshandel av någon som de känner. Personer från hushåll med relativt små ekonomiska och sociala resurser är oftare offer och förövare vid misshandel jämfört med andra; till exempel är utsattheten mer än dubbelt så hög bland dem som inte fullföljt gymnasieutbildning jämfört med dem som har en eftergymnasial utbildning.

Relativt få brott personuppklasas

Även om misshandel är ett brott som prioriteras inom rättsväsendet är det relativt få fall som personuppklasas – endast 13 procent av de brott

som handlades år 2015. Personuppleringen har minskat tydligt under den undersökta perioden. Vanligaste påföljden för dem som döms för misshandel är villkorlig dom medan fängelse är näst vanligast.

Andel utsatta för misshandel åren 2005–2015, samt andel utsatta för något våld åren 2000–2014. Procent. Källor: NTU och ULF.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Brottsförebyggande arbete mot misshandel bedrivs på många plan till exempel av polisen genom hög närvaro och snabba omhändertaganden av berusade personer utanför krogar i stadsmiljö. Brottsoffer- och kvinnojouren bedriver i sin tur ett viktigt arbete rörande kvinnor som utsätts för våld i nära relationer, ett arbete som stärkts under 2000-talet.

RÅN

Enligt NTU drabbas cirka 1 procent av Sveriges befolkning av rån varje år. Nivån har varit relativt stabil perioden 2005–2015. Män är mer utsatta än kvinnor, och yngre mer utsatta än äldre. Antalet rån som anges yrkesrelaterade har minskat under perioden, från 9 till 4 procent. Personer i storstadsregion utsätts oftare än boende på mindre ort, och boende i lägenhet utsätts i större utsträckning än de som bor i småhus. Även SUB visar en minskande trend gällande både utsatthet och delaktighet.

Bankrån och värdetransportrån har minskat

År 2015 anmäldes omkring 8 500 rån till polisen. Det totala antalet anmälda rån har varit förhållandevis jämnt under 2000-talet, med en viss minskning de senaste två åren. Rån mot privatperson är vanligast och utgjorde 71 procent av anmälningarna. Antalet butiksrån uppgick till cirka 800 år 2015 (ungefär 10 procent av samtliga anmälda rån), vilket motsvarar samma nivå som år 2000. År 2015 anmäldes 23 bankrån och 11 värdetransportrån (omkring 0,5 procent av samtliga anmälda rån). Värdetransportrånen har, liksom bankrånen, minskat under perioden med undantag av en topp år 2008. Minskningen anses främst bero på en ökad teknisk säkerhet och minskad kontanthantering. Även riktade polisinsatser kan ha haft betydelse. Många av dem som begår rån är unga (högst 24 år) och bland dem som lagförs för rån är andelen som återfaller i brottslighet hög jämfört med många andra brott.

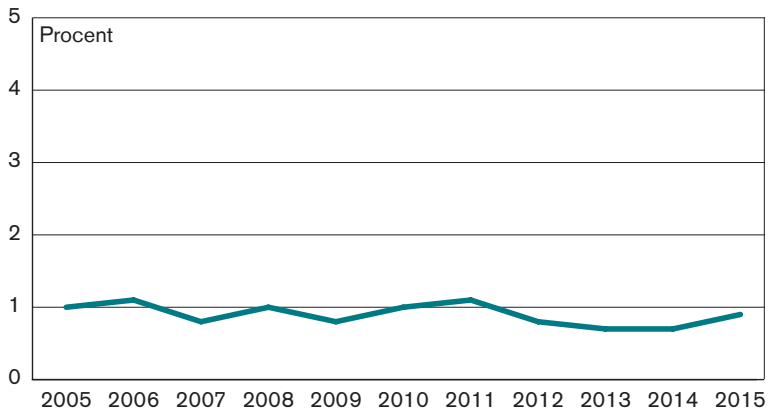
Drygt ett av tio rån personuppklaras

Personuppklaringen har varierat kring 13 procent i snitt under de senaste 15 åren. Den skiljer sig mellan olika råntyper och är högre för rån riktade mot bank eller butik än mot privatperson. Påföljderna skiljer sig beroende på de dömdas ålder. Bland personer i åldern 21 år och äldre

dominerar fängelse som påföljd, 78 procent av lagföringsbesluten med huvudbrott rån. För personer mellan 15 och 20 år är påföljderna mer varierade, vanligast är ungdomsvård (32 procent), följt av skyddstillsyn (25 procent), fängelse (20 procent) och ungdomstjänst (14 procent).

Andel personer 16–79 år utsatta för rån åren 2005–2015. Procent.

Källa: NTU.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

För att förebygga rån behövs åtgärder på flera nivåer. Bland annat kan situationell och teknisk brottsprevention ha betydelse, främst i bank- och butiksran. Det kan handla om att fysiskt försvåra brottens genomförande genom begränsad mängd kontanter i butik, slutna kassasystem, undvika ensam- och kvällsarbete, övervakningskamera, god belysning vid entré och så vidare. Även sociala åtgärder framstår som viktiga – inte minst när det gäller personran mellan unga.

SEXUALBROTT

Olika datakällor pekar i skilda riktningar när det gäller sexualbrottslighetens utveckling de senaste åren. Givet deras känsliga karaktär är sexualbrott särskilt svåra att studera – rimliga antaganden bör göras med försiktighet utifrån sammanvägning av data från olika källor. Efter en längre period av en stabil nivå av självrapporterad utsatthet observeras en ökning de senaste tre åren. Enligt NTU uppskattas 1,7 procent av befolkningen ha utsatts för sexualbrott år 2015, vilket motsvarar 129 000 utsatta personer i befolkningen. Tidigare ökning i polisanmälningarna har mattats av – mellan 2014 och 2015 skedde en minskning. Registerdata från sjukvården visar ingen ökning av antalet personer som sökt läkarvård till följd av sexuella övergrepp. Utöver en eventuell faktisk ökning, främst av mindre grova sexualbrott, finns förmodligen ytterligare förklaringar. En delförklaring kan vara uppmärksamheten kring sexualbrottsfrågor.

Unga kvinnor mer utsatta

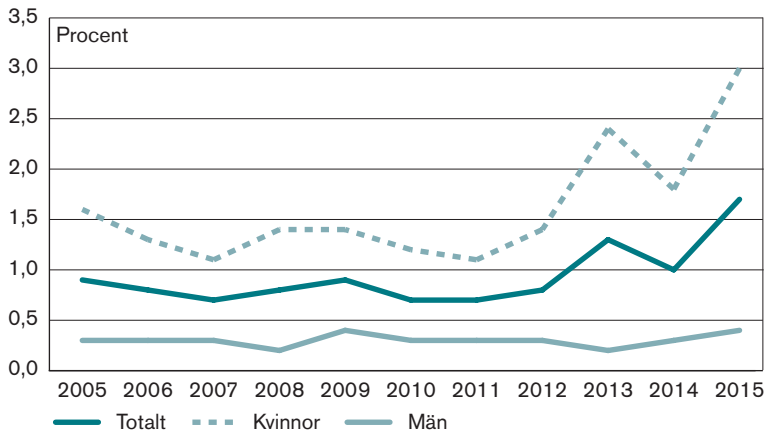
Andelen utsatta är flerfaldigt högre bland kvinnor än bland män; i den senaste mätningen uppgav 0,4 procent män och 3 procent kvinnor att de utsattes för någon form av sexualbrott under 2015. Yngre kvinnor är överrepresenterade bland offer för sexualbrott, medan yngre män dominerar som gärningspersoner. Enbart 3 procent av personer misstänkta för sexualbrott var kvinnor år 2015. I absoluta tal har anmälningar, misstänkta, personupplärade och lagförda sexualbrott ökat markant under 2000-talet. För de flesta av måtten handlar det om en fördubbling på 15 år. År 2015 ledde 22 procent av alla handlagda sexualbrott till fällande dom, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse, och närmare 2 200 sexualbrott lagfördes.

Påföljderna skiljer mellan olika sexualbrott

Totalt sett döms sexualbrottsförövare oftast till böter eller fängelse, men påföljderna skiljer sig beroende på brott – 88 procent av domarna vid våldtäkt riktad mot vuxen person ledde till fängelse, medan 98 procent av domarna i köp av sexuell tjänst ledde till böter.

Andelen (%) utsatta för sexualbrott totalt samt uppdelat på kön.

Källa: NTU.

Brottförebyggande åtgärder och strategier

Förebyggande åtgärder handlar om förändrade samhällsnormer (om ökad medvetenhet och bättre bemötande), om stöd till potentiella gärningspersoner (stödlinjer, information och behandling, i förebyggande syfte och för att hindra återfall) och om stöd till utsatta (förbättra omhändertagandet av sexualbrottsoffer inom vård och rättsväsende).

HOT OCH TRAKASSERIER

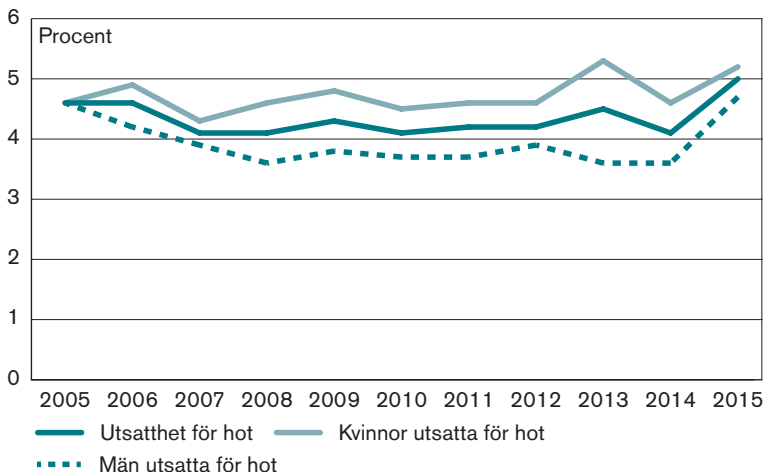
Enligt NTU är hot och trakasserier de brottstyper mot enskild person som störst andel uppger sig vara utsatta för, 5 procent för respektive brottstyp år 2015. Kvinnor är mer utsatta än män, medan de flesta gärningspersoner är män. NTU visar att yngre är mer utsatta än äldre. Där framgår också att det finns könsskillnader gällande brottsplats och relation till gärningspersonen. Kvinnor är mer utsatta i hemmet och av någon närstående, medan män oftare hotas av någon helt okänd och på allmän plats. I Brås senaste SUB uppger 11 procent av niondeklas-sarna att de utsatts för hot och 13 procent att de blivit mobbade.

Låg anmälningsbenägenhet för hot och trakasserier

Anmälningsbenägenheten är låg; ungefär en femtedel av hoten och trakasserierna år 2015 uppgavs vara anmälda till polisen. Efter en kontinuerlig ökning sedan år 2000 har antalet polisanmälningar gällande hot och ofredanden stabiliserats de senaste åren. Antalet anmälningar om olaga förföljelse har sjunkit varje år sedan straffbestämmelsen infördes i oktober 2011.

Personupplklaringsprocenten har sjunkit sedan år 2000. Bland lagföringsbesluten med olaga hot eller ofredande som huvudbrott är böter vanligast påföljd. Vid olaga förföljelse är fängelse vanligast.

Utsatta för hot, totalt samt uppdelat på kön, åren 2005–2015.
Procent. Källa: NTU.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Hot och trakasserier kan förebyggas på flera olika plan och i många olika former. De senaste åren har det bland annat vidtagits åtgärder för att förebygga hot och trakasserier mot tjänstemän och förtroendevalda och för att förebygga mobbning i skolan, samt att det gjorts en översyn av straffbestämmelserna för hot och ofredande via nätet.

BEDRÄGERI

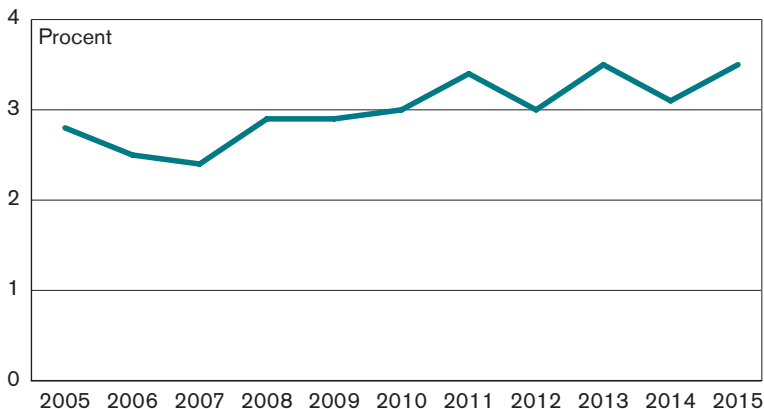
Enligt NTU har det skett en ökning i utsattheten för bedrägeri de senaste tio åren. År 2015 var andelen utsatta i befolkningen 3,5 procent. Antalet polisanmälda bedrägerier har mer än tredubblats de senaste tio åren; 2015 anmäldes 174 000 bedrägerier. Mer än fyra av tio bedrägerier sker via internet, och nästan lika stor andel med kontokort, enligt NTU. Utsattheten är större bland män, yngre vuxna, boende i flerfamiljs- och boende i storstad. Även bland gärningspersonerna är yngre män överrepresenterade; av 3 700 misstänkta 2015 var 35 procent mellan 21 och 29 år, och endast en fjärdedel var kvinnor.

Stora brottsvolymer krävande för rättsväsendet

Antalet personupplästa bedrägeribrott har ökat successivt under 2000-talet samtidigt som personuppläsningsprocenten gått ned – det senare beroende av att utredningsresurserna inte räckt till. Brås (2016) kartläggning av bedrägeribrottsligheten visar att stora brottsvolymer ställer mycket höga krav på rättsväsendet. Trots ökade resurser finns en stor obalans mellan anmälda brott och möjligheten att utreda och lagföra dessa.

Nästan varannan som lagförs för bedrägeri döms till skyddstillsyn eller villkorlig dom. Därefter är fängelse vanligaste påföljd och genomsnittlig strafftid 4–5 månader, för brott av normalgraden.

Utvecklingen över andelen utsatta för bedrägeri åren 2005–2015.
Procent. Källa: NTU.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Insatser för att minska skadan av bedrägeribrottslighet måste framför allt inriktas mot förebyggande arbete, för att minska inflödet av anmälningar. En viktig utveckling i arbetet mot bedrägeribrottslighet under senare år är inrättandet av polisens Nationella bedrägericenter, NBC, som syftar till att göra såväl polisoperativt som förebyggande arbete mot bedrägerier mer effektivt och strukturerat.

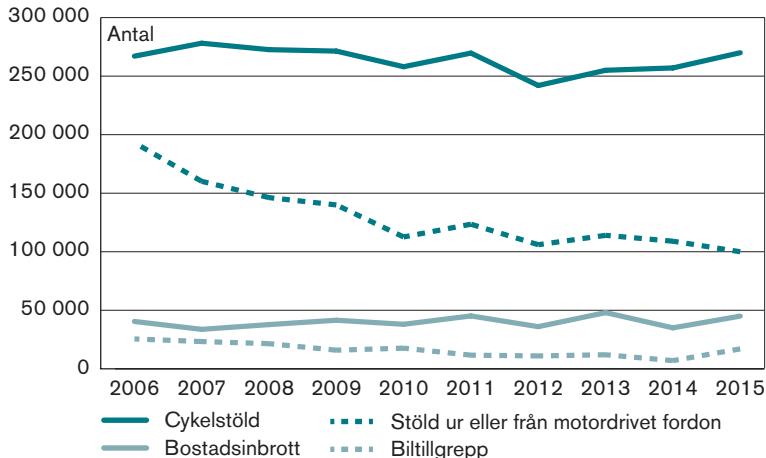
STÖLDBROTTLIGHET

Statistik visar att stöldbrotten minskat de senaste åren. Minskningen började i slutet av 90-talet, men nivån har stabiliserats de senaste fem åren. Bland stöldbrotten är det biltillgrepp och stöld ur och från motordrivet fordon som minskat mest. Huvudorsaken bedöms vara ett EU-direktiv från 1998 om att alla ny tillverkade bilar ska förses med elektroniskt stöldskydd. I takt med att bilparken byts ut blir bilarna svårare att stjäla och bryta sig in i.

Stölder har minskat men inbrott har ökat

Bostadsinbrotten har ökat de senaste åren, och ligger i dag på ungefär samma nivå som på 90-talet. Trots att det är en relativt liten del av befolkningen som utsätts för inbrott visar NTU att nästan var femte svarande var ganska eller mycket orolig för bostadsinbrott. Utsattheten för såväl bostadsinbrott och bilbrott är relativt jämnt fördelad, men vissa grupper är mer utsatta än andra. Ensamstående med barn, boende i lägenhet, personer i storstad och boende i socioekonomiskt utsatta områden är mer drabbade.

Antal hushåll utsatta för stöldbrott åren 2006–2015. Källa: NTU.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Det brottsförebyggande arbetet mot stöldbrottslighet kan delas in i olika kategorier. För den enskilde, där direkt avskräckande, eller stoppande, av stöld är mest intressant, kan det handla om till exempel gransamverkan, förbättrat skalskydd, arbete mot exponering av stöldbegärligt gods samt lås och larm. I ett större perspektiv ses till brottslighetens orsaker och gärningspersonens motiv; här är samhällsstöd till personer med missbruksproblem viktiga, liksom Kriminalvårdens och Statens institutionsstyrelses förmåga att hjälpa dömda från att återfalla i brott.

NARKOTIKABROTT

Narkotikabrott är i huvudsak ett spaningsbrott varför anmäld brottslighet är beroende av myndighetsprioriteringar. Eftersom varje missbruksfall per definition är ett narkotikabrott begås miljontals sådana brott årligen, medan bara en bråkdel når rättsväsendet och brottsstatistiken. Anmälda narkotikabrott är därför primärt mer en beskrivning av rättsväsendets insatser än av förekommande brottslighet.

Data gällande narkotikarelaterad dödlighet, vårddata, nytillkomna narkotikavårdade och det faktum att andelen såväl vårdade som dömda främst ökar bland yngre – indikerar att det kan ha skett en fortsatt ökning av det problematiska missbruket under 2000-talet.

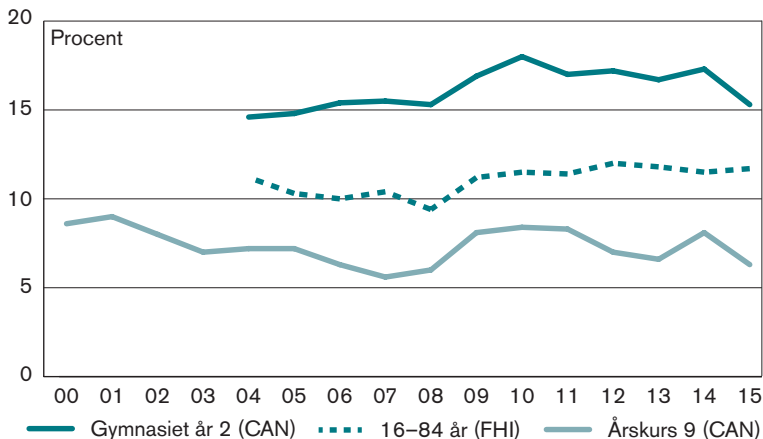
Antalet anmälda narkotikabrott har tredubblats

Antalet anmälda narkotikabrott har ökat kraftigt senaste åren; mellan 2000 och 2015 tredubblades antalet anmälda brott mot narkotikalagen, främst inom innehav och bruk. Ökningarna ligger helt i linje med polisens resursökning för bekämpningen av narkotikamissbruket. År 2015 utgjorde eget bruk grund för 52 procent av alla anmälningar, och innehav låg till grund för 38 procent. Den vanligaste drogen i narkotikalagföringsstatistiken är cannabis, och mer än var fjärde anmäلت narkotikabrott sker i polisregion Stockholm. Den typiske misstänkte narkotikabrottslingen är en man i yngre medelåldern bosatt i någon av de tre storstadsregionerna.

Påföljden oftast böter

Böter är den vanligaste påföljden i de lagföringsbeslut där narkotikabrott är huvudbrott, 63 procent 2015. Näst vanligast var åttalsunderlåtelse, 21 procent, medan fängelse utdömdes i 5 procent av fallen. Många som dömts för narkotikabrott återfaller.

Andelen elever i årskurs 9 och gymnasiet år 2 som har uppgett att de någon gång prövat narkotika, samt andel av befolkningen (i åldern 16–84 år) som någon gång använt cannabis. Åren 2000–2015. Källa: CAN och Folkhälsomyndigheten.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Det övergripande målet för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (ANDT-politiken) är sedan länge ett samhälle fritt från narkotika och dopning, minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk. I ANDT-strategin 2016–2020 ingår att verka för nationell samordning, verka för ett effektivt och kunskapsbaserat arbete, ansvara för en samlad verksamhetsrapportering liksom förvaltning och vidareutveckling av de uppföljningssystem som behövs.

RATTFYLLERI

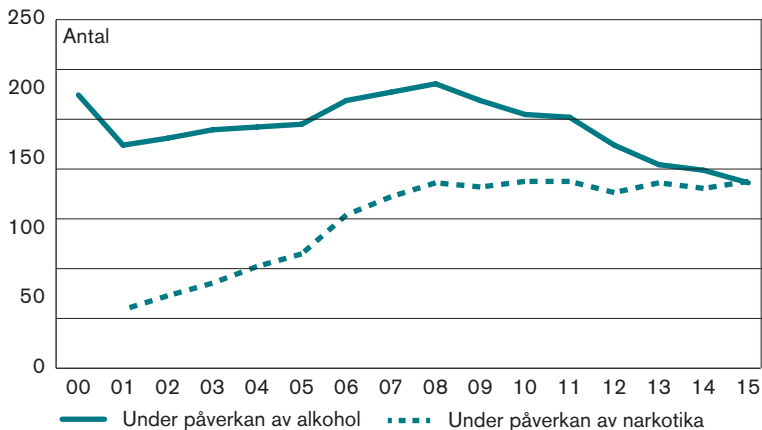
Flera indikatorer visar en minskning av rattfylleri under påverkan av alkohol under inledningen av 2000-talet. Bland annat minskade den totala alkoholkonsumtionen under perioden, och mätningar visar att andelen nykter trafik ökat något. Åren från 2010 till 2015 blir den nedåtgående trenden mindre tydlig.

Utvecklingen av rattfylleri under påverkan av narkotika är svårare att bedöma, då området är mindre utforskat. De indikatorer som finns tyder på en relativt stabil nivå. Det behövs dock fler studier för att dra några säkra slutsatser.

Nio av tio misstänkta är män

Ungefär nio av tio misstänkta för rattfylleri är män. Åldersfördelningen skiljer sig beroende på om rattfylleri avser påverkan av alkohol eller påverkan av narkotika. Den förstnämnda är mer spridd i ålder, medan den senare har en större grupp yngre som misstänks. Den vanligaste påföljden vid rattfylleribrott är böter, antingen genom strafföreläggande utfärdat av åklagare eller utdömt av domstol. För grovt rattfylleri är fängelse den vanligaste påföljden med 1,5 månader som genomsnittlig strafftid.

Antal anmälda rattfylleribrott per 100 000 invånare åren 2000-2015. Observera att tidsserien för anmälda rattfylleribrott under påverkan av narkotika redovisas fr.o.m. 2001. Källa: Kriminalstatistiken.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Brottsförebyggande arbete bedrivs bland annat genom Nollvisionen – en långsiktig vision om att ingen människa ska dödas eller skadas allvarligt i vägtrafik. Där är förebyggandet av rattfylleri en viktig del, eftersom 29 procent av dem som förolyckades i trafiken 2015 gjorde det i alkohol- eller narkotikarelaterade olyckor. Det finns en rad olika program för ungdomar och mot återfall i rattfylleri. Alkolås i fordon har blivit vanligare som villkor för fortsatt körkortsinnehav och av företag och organisationer för att säkra att deras transporter sker av nyktra förare. Poliskontroller med slumpmässiga utandningsprover antas också ha en avskräckande och därmed preventiv effekt.

SKJUTVAPENRELATERAD BROTTSLIGHET

Dödligt våld där skjutvapen använts har haft tydliga både upp- och nedgångar de senaste 25 åren. I dag är nivån ungefär densamma som i slutet av 90-talet. En tydlig skillnad är dock att män som offer ökat över tid, medan kvinnor som offer minskat. Det hör samman med att kriminella konflikter blivit en vanligare bakomliggande orsak, samtidigt som dödligt våld mot kvinnor i nära relation minskat.

Fler skottskadade

Sjukhusdata visar att antalet personer som vårdats på sjukhus för skottskada genom övergrepp ökat de senaste decennierna (28 personer 1997, 61 personer 2014). Enligt en Brå-studie om skjutningar i polisanmälningar (oavsett om det lett till någon skada) skedde också fler skjutningar 2014 (365) än 2006 (306). Resultaten från studien visar också på fler skottskadade 2014 (111) än 2006 (75). Enligt en genomgång av polisen ökade inte antalet skjutningar i Göteborg, Malmö och Stockholm under perioden 2011–2015.

År 2015 misstänktes 2 500 personer för vapenbrott, 91 procent av dessa var män och 9 procent var kvinnor. Den största gruppen misstänkta (31 procent) utgjordes av personer mellan 21 och 29 år.

Internationell samverkan viktig

Skjutvapenrelaterad brottslighet är generellt sett svårutredd. Många utredningar om grovt vapenbrott inleds som en följd av att ett illegalt vapen påträffas av polis eller tulltjänsteman. Vid tre tillfällen har Sverige infört en tidsbegränsad vapenamnesti som har genererat ett relativt stort antal vapen. De vapen som lämnats in har dock till stor del varit tillverkade före 1940-talet och är inte av de typer som brukar användas vid skjutningar i den kriminella miljön.

UNGDOMSBROTTLIGHETEN I SVERIGE

Studier, bland annat SUB, har visat att brottsligheten bland ungdomar minskat mellan 1990- och 2000-talet. Det hänger i huvudsak ihop med att allt färre ungdomar begår stöldrelaterade brott. Även delaktighet i grövre våld har minskat bland ungdomar. NTU visar att även utsattheten för brott bland 16–19-åringar minskat under perioden 2005–2015. Minskningen gäller framför allt utsatthet för misshandel.

Antalet lagförda för narkotikabrott har ökat

Medan andelen 15–20-åringar som misstänks för deltagande i skadegörelse- och våldsbrott är på bibehållna nivåer, har en ökning skett rörande narkotikabrott. Narkotikabrott visar även en ökning av lagförda 18–20-åringar sedan 1995 och av 15–17-åringar sedan mitten av 2000-talet. Antalet lagföringar för brott mot förmögenhet har dock, i förhållande till ungdomspopulationens storlek, mer än halverats sedan 1995. Den totala lagföringsnivån bland ungdomar i åldern 18–20 år låg på en relativt stabil nivå 2000–2012 för att därefter minska något.

Ungdomsvård och ungdomstjänst lika vanligt

Bland 15–17-åringar som döms i domstol har påföljden ungdomsvård ökat successivt sedan ungdomspåföljdsreformen 2007, medan ungdomstjänst (som då infördes som enskild påföljd) minskat. Dessa båda är nu lika vanliga och utgör också de vanligaste påföljderna vid domslut. Böter och åtalsunderlåtelse har legat oförändrade sedan 2007. Bland 18–20-åringarna har förändringarna sedan 2007 i stället varit fler böter och färre påföljder av skyddstillsyn och villkorlig dom. De senare är dock fortfarande dominerande påföljder vid domslut i given åldersgrupp.

BROTTLIGHET OCH OTRYGGHET I STAD OCH PÅ LANDSBYGD

I Sverige finns 290 kommuner. Brå har använt en indelning där 47 av dessa kommuner definieras som storstadskommuner, 88 som större städer och 101 stycken som mindre städer. Landets landsbygdskommuner är 54 till antalet. Utsattheten för ett antal brottstyper skiljer sig mellan dessa olika kommungrupper, liksom känslan för otrygghet och oro att utsättas för brott. Utsattheten, oavsett studerad brottstyp, är störst i storstäder och större städer och minst på landsbygden. Personrån är den brottstyp där skillnaden i utsatthet är störst, och för bilstöld är skillnaden minst.

Skillnaden mellan stad och landsbygd har minskat

För brottstyperna misshandel, rån och bilstöld är det tydligt att skillnaderna blivit mindre mellan å ena sidan storstäder och större städer och å andra sidan landsbygd, de senaste tio åren. Minskningen består främst i minskad utsatthet i städerna, som därmed närmat sig landsbygdens lägre nivåer. Utsattheten för sexualbrott har i stället ökat, tydligast i storstäderna. Utsattheten för bedrägeri är också störst i storstäderna, men har ökat mest på landsbygden. Utsattheten för bostadsinbrott är minst på landsbygden. Analysen visar också att otrygghet och oro för att utsättas för brott är störst i storstäder och större städer och minst på landsbygden. Skillnaderna har dock minskat över tid, och är i dag mindre än i början av 2000-talet.

Fler kommuner idag tänker brottsförebyggande

Lokalt brottsförebyggande arbete ser, liksom brottslighet och otrygghet, olika ut beroende på boendekommun, storlek, plats och kultur. Mellan 80 och 90 procent av Sveriges kommuner har i dag någon form

av strategisk organisation som hanterar brottsförebyggande frågor. År 2004 var motsvarande siffra 67 procent. Ofta kallas dessa för lokala brottsförebyggande råd, men också exempelvis trygghetsråd eller folkhälsoråd. Fokus i dessa råd varierar, traditionellt handlar det dock ofta om ungdomar, och då särskilt ungdomar som riskerar en kriminell livsstil. Många gånger samordnas det brottsförebyggande arbetet med ett alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksförebyggande arbete enligt den nationella ANDT-strategin.

EKONOMISK BROTTSLIGHET

Med ekonomisk brottslighet menas som regel brott som sker inom ramen för en lagligt bedriven verksamhet: företag. För företagare finns det också väldigt många regler att bryta mot, inte minst för att minska kostnaderna i verksamheten, inklusive skatter och avgifter.

Företag som brottsverktyg

Skatteverket uppger att icke redovisade skatter (bland annat till följd av brott) minskat. Samtidigt tyder utvecklingen på en mer förslagen skattebrottslighet. En förklaring är att utvecklingen gått mot mer ordning och reda, med större vikt på kontrolluppgifter och bättre kontrollsystem. Samtidigt sker en parallell utveckling med inslag av mer avancerade brott – en kriminalitet som tänjer på gränsen mellan ekonomisk brottslighet (som nyss nämnts brott inom ramen för legal verksamhet) och organiserad brottslighet (där själva verksamheten är illegal). En samhällelig förklaring till detta är att olika regleringar de senaste 20 åren gjort företag till en bas för brott. Det gäller såväl smuggling som storskaligt svartarbete. I högre sfärer återses avancerad bokföring på gränsen till grovt svindleri och grova bokföringsbrott. En stor

andel ekobrott handlar om vilseledande: momspengar återbetalas på oriktig grund, bokföringen är missvisande, deklarationer stämmer inte, felaktiga uppgifter sprids – en utveckling som accentueras när företag missbrukas och regleringar utnyttjas.

Samordning inom rättsväsendet allt viktigare

Samarbete mellan ekobrottslingar och personer med hemvist i organiserad brottslighet, eller att de senare tagit steget mot ekobrott (som innebär en förhållandevis liten risk, låga straff och stora brottsvinster) är en tendens som funnits sedan 70-talet. Ändå ligger ekobrottens utmaning i den allt otydligare gränsen mellan ekobrott och annan brottslighet. Samarbeten i nätverksstrukturer, mellan organiserad brottslighet och ekonomisk brottslighet utmanar rättsväsendets förmåga att på bred front identifiera och bekämpa kriminell verksamhet. När brottsligheten blir mer komplex, företag används och regleringar missbrukas, ökar också gärningspersonernas behov av hjälp inifrån myndigheter och verksamheter. I spåren följer korruption och andra former av otillåten påverkan för att rekrytera insiders.

Vilka är då motåtgärderna? Det finns en del som talar för att det brottsförebyggande perspektivet och en större samordning kommer att få ökad betydelse vid ekonomisk brottslighet. En preventiv effekt kan nås om myndigheterna kraftsamlar mot en viss bransch eller en viss företeelse. Ytterligare en åtgärd är att brottssäkra regleringar och system. Vad som åsyftas är inte enbart lagstiftning (även om denna också bör formuleras för att försvåra ekobrott). En sådan utveckling tar också sikte på företagens självreglering och införandet av egna auktorisationssystem för medlemmarna inom branschorganisationerna.

Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015 beskriver utvecklingen för ett flertal centrala brottstyper, bland annat dödligt våld, misshandel och sexualbrott.

Källor är i första hand *Nationella trygghetsundersökningen* (NTU), som redovisar utsatthet för brott i befolkningen, och i andra hand kriminalstatistiken, som redovisar de brott som kommer till rättsväsendets kännedom. Även andra relevanta källor används för att belysa brottsutvecklingen.

Brottsförebyggande rådet

ADRESS Box 1386, 111 93 Stockholm

TELEFON 08-527 58 400

E-POST info@bra.se

www.bra.se

ISBN: 978-91-87335-85-3

URN: NBN:SE:BRA-702

